

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека
Відділ наукової інформації та бібліографії

Серія «Розстріляне відродження»

Розстріляний дар

*Бібліографічний список літератури
до 120-річчя від дня народження
Івана Антоновича Крушельницького*

Хмельницький
2025

Пропонуємо до уваги користувачів бібліографічний список літератури із серії «Розстріляне відродження». Серія присвячена діячам духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. в Україні, які створили високохудожні твори у галузі літератури, живопису, музики, театру і які були знищені тоталітарним сталінським режимом.

Крушельницький Іван Антонович – поет, перекладач, літературний критик, мистецтвознавець, графік.

Народився 12.11.1905 року у м. Рогатин (за іншими даними Коломия) на Прикарпатті в письменницькій родині. Батько – Антін Володиславович – відомий культурно-освітній діяч краю, приятелював із Василем Стефаником, Лесем Мартовичем, Ольгою Кобилянською, Наталею Кобринською. У 1919 р. призначений міністром освіти Української Народної Республіки. Мати – Марія Степанівна – артистка театру «Руська бесіда» у Львові, почасти драматург (друкувалася під псевдонімом Марія Свобода).

У 1922 році Іван Крушельницький закінчив Віденську гімназію. Тоді ж почав друкувати вірші в періодиці Австрії, зокрема, в галицькому «Літературно-науковому вістнику». Вступив на філософський факультет Віденського університету; як вільний слухач відвідував лекції в Академії мистецтв. Згодом перевівся до празького Карлового університету, який закінчив 1926 р. Перша збірка його поезій «Весняна пісня» вийшла друком 1924 р. Володів 5-ма іноземними мовами. Працюючи учителем рисунку в приватній українській гімназії у м. Стрий, разом зі своєю дружиною – піаністкою Г. Левицькою – організував театральну школу. 1927 р. став членом Комуністичної партії Західної України і цього ж року за підозрою в протиурядовій діяльності був позбавлений права викладати в гімназіях. У 1929 р. разом з сім'єю переїхав до Львова, де займався літературно-мистецькою діяльністю, друкувався як поет, виступав як мистецтвознавець і графік, автор перекладів з німецької, французької, італійської та польської мов. Став одним із засновників і редактором відділу поезії журналу «Нові шляхи». Активно друкувався в галицькій («Вікна», «Руслан», «Рідна мова») та радянській («Червоний шлях», «Молодняк», «Західна Україна») періодиці. 15 червня цього ж року був заарештований польськими властями за зберігання нелегальної літератури і ув'язнений у Львівській тюрмі Баторія.

1931 р. організував у Львові Західноукраїнське мистецьке об'єднання (ЗУМО), що згуртувало митців-новаторів, і редагував його орган – «Альманах лівого мистецтва». Тим часом польська окупаційна влада у Галичині розгорнула справжній наступ на українські громадські організації, культурні товариства, пресу. Від закриття Таємного Українського університету в 1925 р., масового скорочення українських шкіл вона перейшла до масових каральних акцій, сумнозвісної пацифікації у містах і селах Західної України. У вересні 1932 р. разом із сестрою Володимирою Іван Крушельницький виїхав в УРСР.

Понад 6 місяців жив у Сухумі (Грузія), потім оселився в Харкові. Працював науковим співробітником Інституту матеріальної культури в секторі капіталістичної культури (керував аспірантами, готував курс українського

мистецтва), для видавництва «Мистецтво» писав історію західноукраїнської графіки, деякий час співпрацював з Всеукраїнською картинною галереєю, був режисером у театрі «Революційна героїка». У травні 1934 р. його батьки, брати і донька (дружина через гастролі та хворобу залишилася тимчасово у Львові) приїхали в Харків.

У ніч з 5 на 6 листопада 1934 р. разом з братом Тарасом заарештовано і звинувачено, як і багатьох інших «західняків», в організації підготовки терористичних актів проти керівників радянської влади (згодом були заарештовані й інші дорослі члени його родини). 13-15 грудня цього ж року виїзна сесія Військової колегії Верховного суду СРСР під головуванням В. Ульріха на підставі постанови Президії ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р. засудила Івана Крушельницького (разом з іншими 28-ма митцями) до смерті. Є свідчення, що присуду не чекали, а стратили їх за день чи два до вироку, у підвалі Жовтневого палацу в Києві. Таємно похований в одній з братських могил на Лук'янівському цвинтарі, що були вириті на головній і бічній алеях, а потім зрівняні й утоптані. Інші члени родини Крушельницьких – Антін, Богдан, Остап, Володимира, які виїхали в УРСР (крім матері, яка померла 1935 р. у Харкові і могила якої, як і могили інших українських діячів на харківському кладовищі, знищена), були заслані на Соловки й розстріляні в 1937 р.

Реабілітований 14 січня 1958 року.

Творчість Івана Крушельницького почала повертатися до читачів лише після реабілітації родини Крушельницьких, у середині 1950-х років. 1964 р. видана книжка його вибраних творів «Пісня про руки» (вірші з різних збірок, поеми «З-над прірви», «Поема про різьбяр», драми «На скелях», «Мури і межі»).

Після поезії, чи не найбільше уваги І. Крушельницький присвятив драматургії. У Львові вийшли його п'єси «Спір за мадонну Сільвію» (1930) та «Мури і межі» (1932). На конкурсі Народного Комісаріату освіти до 15-річчя революції 1932 року була удостоєна Першої премії п'єси «На скелях (Каверна № 16)», яку, за свідченням автора, мав ставити у «Березолі» Лесь Курбас. Написав І. Крушельницький також п'єси «Бурі над Заходом», «Біле й червоне». Однак з першої була опублікована лише одна дія, решта пропала або залишилася в архівах НКВС. Письменник переклав з німецької твори Вольфа Бірога, Іргіна Егенбрехта, Віллі Р. Фезе, Гуго Гофманстала.

Графіка – ще одна з граней таланту І. Крушельницького. У його доробку (уціліло лише 22 оригінали та 13 фотографій) зосередилися ті ознаки, що характеризують образотворче мистецтво України й, зокрема, Галичини після Першої світової війни – від стилістичних канонів до конструктивістських і форм загальноєвропейського масштабу.

Матеріали взято з ресурсів:

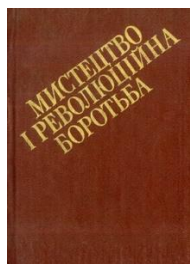
<http://www.nbuv.gov.ua/node/4415>,

<https://esu.com.ua/article-225>,

<https://www.radiosvoboda.org/a/2218814.html>,

https://uk.wikipedia.org/wiki/Крушельницький_Іван_Антонович.

Твори І. Крушельницького у фондах Хмельницької ОУНБ

A8711
83.3(2=Укр)
М65

Мистецтво і революційна боротьба: (Степан Тудор, Мирослав Ірчан, Василь Бобинський, Ярослав Галан, Петро Козланюк, Олександр Гаврилюк, Іван Крушельницький про літературу і мистецтво) : збірник. – Київ : Мистецтво, 1989. – 260 с.

У2
К84

Пісня про руки. Вибране / упоряд., вступ. ст. та приміт. М. І. Дубини. – Київ : Наукова думка, 1964. – 227 с.

Б45641
84(4УКР)6
О-13

Іван Крушельницький. [Вірші] // Обірвані струни : антологія поезії поляглих, розстріляних, замучених і засланих 1920–1945. – Нью-Йорк, 1955. – С. 319-326.

У1
Р32

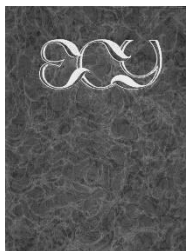
Іван Крушельницький. [Вірші] // Революційні поети Західної України. – Київ, 1958. – С. 423-436.

Електронні копії видань творів І. Крушельницького

Драматурги німецької модерни останніх літ [Електронний ресурс] // Остромир – українська онлайн-бібліотека. – Електрон. дані. – Режим доступу : https://www.ostromir.xyz/chervonyi_shliakh_1924/krushelnytskyi1/. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду : 07.11.2025.

Георгій Нарбут. 3-над прірви. Поезії [Електронний ресурс] // Чтиво : електронна бібліотека. – Електрон. дані. – Режим доступу : https://chtyvo.org.ua/authors/Krushelnytskyi_Ivan/. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду : 07.11.2025.

Література про І. Крушельницького

М896-15
92.0(4УКР)
Е64

Ільницький М. М. Крушельницький Іван Антонович // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2014. – Т. 15 : Кот-Куз. – С. 584-585.

016:8
У-45

Крушельницький Іван Антонович // Українські письменники : біобібліогр. слов. в 5-ти т. – Київ, 1965. – Т. 4 : Радянська література. А-К. – С. 814-815.

М948-5
63.3(4УКР)
Е64

Герасимова Г. Крушельницький Іван Антонович // Енциклопедія історії України : у 10 т. – Київ, 2009. – Т. 5 : Кон-Кю. – С. 427.

* * *

Б28823-1
63.3(4Укр)
І-90

Громова В. Іван Крушельницький // Історія української літератури ХХ століття. У 2-х кн. – Київ, 1998. – Кн. 1 : Перша половина ХХ ст. – С. 190-192.

Б24041-1
63.3(4Укр)6
І-90

Іван Крушельницький (1905–1934) // Історія української літератури ХХ століття. У 2-х кн. – Київ, 1994. – Кн. 1 : 1910–1930 роки. – С. 355-361.

А20293
63.3(4Укр)
С47

Славутич Я. Іван Крушельницький // Славутич Я. Розстріляна муза. – Київ, 1992. – С. 147-152.

М456-1
63.3(4Укр)7
З-11

Погребенник Ф. Іван Крушельницький // Погребенник Ф. ...З порога смерті... – Київ, 1991. – Вип. 1. – С. 286-288.

8У
Д79

Іван Крушельницький // Дубина М. Сурмачі возз'єднання. Київ, 1976. – С. 147-169.

* * *

Мочернюк Н. Поезія і графіка Івана Крушельницького : методичні рекомендації // Дивослово (Українська мова й література в навчальних закладах). – 2021. – № 2. – С. 55-63.

Рожнятовська О. Весняна пісня в чорному ореолі: до 100-річчя від дня народження І. А. Крушельницького (1905–1934) // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ, 2005. – IV квартал. – С. 67-74.

*Підготувала Лариса Іванова,
провідний бібліограф відділу наукової
інформації та бібліографії Хмельницької ОУНБ*